

خیلواکی

استقلال

www.esteqtaal.net

۱۰ جنوری، ۲۰۲۵

تحقیق و نگارش حامد نوید

رواق بُست و قلعه شکوهمند لشکرگاه

رواق بُست و قلعه عظیم لشکرگاه یا لشکری بازار، در کرانه شرقی رود هلمند هنوز قدرت پادشاهی غزنویان را پس از گذشت قرن‌ها روایت می‌کند. قلعه شکوهمند لشکرگاه بر روی تپه‌ای ساخته شده است که در نزدیکی آن رود‌های خروشان هلمند و ارغنداب به هم وصل میشوند. این منظره چشمگیر

یادآور کاخ آی خانم در ساحل رود کوکچه و آمو دریا در شمال افغانستان است. دژ با عظمت لشکری بازار در زمان فرمانروایی سلطان محمود، و فرزندش سلطان مسعود پایتخت زمستانی خاندان سلطنتی بود.

شهر بست در ولایت هلمند یکی از باستانی ترین شهرهای جنوب غربی افغانستان است. تحقیقات تاریخی در فلات باستانی سیستان نشان می دهد که بست در قرن هفتم قبل از میلاد منطقه مسکون و پر نفوسی بوده است. تحقیقات ژان ماری کسال عضو تیم باستان شناسی فرانسه، در سواحل رود هلمند و ارغنداب، بخصوص در نواحی مندیگک کندهار گواه آنست که عشایر آریایی در حوالی ۱۳۰۰ تا ۱۱۰۰ پیش از میلاد وارد حوزه هلمند و ارغنداب گردیده و ساحه باستانی بست دریندوره مسکون گردیده است؛ و از همینجاست که نام های هره اسکتی، آریا کوزیا Arachosia و ارغنداب و همچنان ایتومند یا هلمند در متون اوستایی ذکر یافته است.

نام بست نیز در سرودهای اوستا ذکر شده؛ به این تفصیل که زیر و پیری برادر ویشناسپ در پخش کیش اوستایی کوشش فراوان نمود و پسرش بستای ویری Bastai-wiri با اعمار شهر بست این آئین را در سیستان گسترش داد و ازینروست که تا هنوز این شهر تاریخی بنام شهر بست یاد میشود.

در حوالی سال ۳۰ پیش از میلاد، زمانی که آزیس اول، دولت نیرومند ساکه ها Sakas را در آراکوزیا تأسیس کرد، شهر بست به دلیل موقعیت استراتژیک آن به یک دژ بزرگ نظامی تبدیل شد. شاهان ساکه همراه با قبایل مقتدر پارتها که از باختر می آمدند از این دژ برای حمله بر مواضع نظامی دولت سلووشی یونانیان در فارس کار می گرفتند.

در جریان فتوحات اسلامی، قشون خلفای اموی قلعه بست را برای کنترل زرنج و قندهار، اشغال کردند. مورخان عرب بست را مرکز تجاری برای صادرات میوه به هند توصیف کرده اند. در زمان حکومت خلفای عباسی، بست و زمین داور، یکی از مراکز مهم مقاومت افغانستان در مقابله با سلطه اعراب بود. در قرن هشتم امیر حمزه سیستانی به رسم ابو مسلم خراسانی درفش آزادی را علیه هارون الرشید خلیفه عباسی از شهر بست بر افراشت.

در دوره اقتدار صفاریان شهر بست پایگاه یعقوب لیث و نهضت عیاران بود. از شهر بست بود که سلسله قدرتمند صفاریان قدرت نظامی خود را به بامیان، کابلستان، تخار و باختر پخش نمودند. ارگ بست در همین آوان بنا یافت که سپس سلاطین غزنوی آنرا به یک پایگاه بزرگ نظامی مبدل ساختند و لشکر یان سلطان محمود در آنجا مستقر بودند. در مقابل این قلعه بازار مزدحمی وجود داشت که

مملو از میوه جات و امتعه مختلف بود. لشکریان و نظامیان زیادی در آنجا در حال رفت و آمد و خرید بودند و ازینرو بنام لشکری بازار مشهور شد.

رواق با شکوه قله بُست نمونه ای چشمگیر از سبک معماری غزنویان است که با وجود وضعیت نامناسبش هنوز شکوه تمدن افغانستان را از قرن دهم تا دوازدهم میلادی گواهی می دهد. دانشمندان غربی در این باره نظریات متفاوتی دارند. بصورت عمومی دو نظریه در مورد رواق بُست وجود دارد. محققان و مورخان فرانسوی (اعضای تیم DAFA) معتقد اند که طاق ویران شده بُست بخشی از یک ایوان مرتفع متعلق به مسجد بزرگ شهر است. آرتور آپهام پوپ Arthur A. Pope باستان شناس آمریکایی (۱۹۶۹ تا ۱۸۸۱) نیز همین دیدگاه را داشت. اما تری آلن Terry Allen، نویسنده «پنج مقاله درباره هنر اسلامی» عقیده دارد که رواق بست یک درب ورودی بزرگ مستقل در جاده تجارتي پیشروی ارگ آنشهر بود که دو پایه عظیم به دو طرف آن قرار داشت و این ساختمان شکوهمند به احتمال قوی ورودگاه شهر شمرده میشود. در شهر بست بازرگانان زیادی از شمال هرات تا به سرزمین هند در رفت و آمد بودند. این حوقل جغرافی دان عرب بُست را به حیث یک شهر مرفه عصر غزنوی ستوده است. قلعه باستانی بُست با گذشت قرون هنوز اهمیت تاریخی خود را حفظ نموده است. بنا به یادداشتهای واقعه نگاران عرب بُست مکانی زیبایی در محل تلاقی رود های هلمند و ارغنداب بود و تفرجگاه سلطنتی شاهان و شهزادگان غزنوی در قرن یازدهم و دوازدهم میلادی بحساب میرفت قلعه بُست پس از سقوط تدریجی سلسله غزنویان کماکان منحصیث یک قلعه نظامی پادشاهان غوری بجا ماند .

از لحاظ ساختمانی رواق بست یک بنای نهایت شکوهمند است که زیبایی های هنری و صلابت سبک معماری عروج تمدن عصر غزنویان را به تماشا می گذارد. این رواق باستانی با ارتفاع ۲۵ متر و عرض تقریبی ۲۶ متر بین دو تکیه گاه عظیم بنا یافته و به گفته باستان شناسان چشمگیرترین رواقی است که در منطقه ساخته شده ؛ زیرا با یک قاعده وسیع بدون داشتن اتکای وسطی اعمار یافته که سنجش دقیق معماران آندوره را از نگاه ساختمانی با در نظر داشت قانون توازن نشان میدهد. از نگاه روش های ساختمانی، سبک رواقبندی مسجد نه گنبد مربوط به دوره سامانی ها و برج عیاران در بلخ که منشأ کوشانی دارد، در رواق بست نیز قابل مشاهده است. این سبک رواق سازی متشکل از دو منحنی متقاطع میباشد که در نمای نیم دایره به شکل یک نعل اسب نوک تیز به هم وصل میگرددند. این شیوه یکی از خصوصیات اصلی و بارز معماری افغانستان است که در اکثر بنا های تاریخی سرزمین ما از عصر طاهریان تا دوره غزنویان، غوریان و تیموریان به مشاهده میرسد.

از نگاه هنری رواق بُستُ دارای زیبایی‌های می‌باشد که معرف ذوق هنری معماران آندوره است . چنانچه بدنه رواق با کتیبه‌های کوفی گلدار تزئین شده، و نوشته‌ها و برجسته‌کاری‌های پایه‌ها در دو طرف رواق با حروف زیبای کوفی تزئین یافته است . در طاق اصلی حاشیه‌سازی بسیار ظریف بچشم می‌خورد و در قطار گل و برگ کاری شده پائین‌تر از آن ، آیاتی از قرآن مجید به خط کوفی نگاشته شده است که متأسفانه به دلیل خرابی‌های زاده از جنگ‌ها و گذشت زمان چندان خوانا نیستند. اما طرح‌های ستاره‌ئی و گلدار در سطح داخلی رواق که در زمان اعمار آن با کاشی‌کاری لاجوردی تزئین یافته بود در وضعیت بسیار بهتری قرار دارد . پایه‌های رواق که با قوس‌های متقاطع و با در نظر داشت قانون تناظر طرح ریزی شده در هر دو طرف یکسان به نظر می‌رسند .

قلعه بُست در آغاز قرن سیزدهم میلادی در اثر حمله چنگیز سخت ویران شد ولی رواق مرتفع آن برای سالها پا برجا ماند و تا اخیر دهه هفتاد زلزلی در آن وارد نشد ، ولی در طی جنگهای چهار دهه اخیر در اثر بمباردها متواتر قشون سرخ و سپس قوای ناتو احتمال شکست این رواق پیش‌بینی میشد، از این سبب از طرف ریاست حفظ ابدات تاریخی افغانستان پایه‌های برای اتکای رواق تعبیه گردید تا از افتادن آن جلوگیری به عمل آید.

به تعقیب این بحث شرح ساختنانی قلعه عظیم لشکر گاه معروف به لشکری بازار که یکی از بناهای تاریخی با اهمیت افغانستان است تقدیم خواهد شد.

پایان